

Uitgesproken tijdens de Conferentie Gezamenlijke Aanpak Discriminatie op 7 juni 2007, Museum voor Communicatie in Den Haag.

Discriminatie of de “normalisering” van hetgeen eigenlijk niet kan

Paul Ponsaers*

Introductie

Het was rond de 18de verjaardag van mijn zoon. Ik wilde hem wel eens met iets bijzonders bedenken en dus vroeg ik wat hij eigenlijk wel wilde als verjaardagsgeschenk. Hij vroeg wat bedenktijd en kwam na een paar dagen met zijn voorstel : “Wij gaan samen eens uit stappen en dansen, en jij houdt mij en mijn vrienden vrij”. Leek me niet zo ingewikkeld, en als dat hetgeen was dat hij wilde, waarom dan niet? Zo gezegd zo gedaan, en de avond van de afspraak stond hij daar met drie vrienden in uitgangsplunje. Twee van zijn schoolmakers waren van Marokkaanse origine. Ik kende hen goed, Ferrid en Souhad, want zij waren al bij herhaling aan huis gekomen. Leuke knapen, niks mis mee. We gingen op pad ...

Zes dancings hebben we die avond bezocht. Nergens kwamen we er echter in. Vijf portiers hadden slechts een vage uitleg, over sportschoenen, over kledij, over teveel volk, ... Eentje was zo boud om klaar en helder te zeggen wat de anderen wellicht dachten, maar niet over de lippen konden krijgen : “Hier komen geen *vreemdelingen* binnen”. Telkens heb ik getracht de gemoederen te bedaren, zeggend dat ik instond voor de jongens, dat het een fijne verjaardag moest worden, niks hielp. We kwamen er simpelweg nergens in.

---

* Hoogleraar Criminologie & Rechtssociologie, Rechtsfaculteit, Vakgroep Strafrecht & Criminologie, Universiteit Gent, België; Directeur Onderzoeksgroep “Sociale Veiligheidsanalyse”, Promotor Associatieonderzoeksgroep “Governance of Security” en Voorzitter “Centrum voor Politiestudies” vzw. E-mail : paul.ponsaers@ugent.be

Om de teleurstelling wat te temperen zijn we dan maar samen iets gaan drinken in een kroeg. Ik vroeg aan mijn zoon : "t Ja, wel jammer. Hoe kan ik die verjaardag nou goedmaken"? Hij keek me recht in de ogen en zei simpel : "We zullen dat wel eens overdoen zeker, maar dan zonder Ferrid en Souhad". Ik sloeg de ogen neer, beseffend dat ik dat van hem niet verwacht had, maar begreep zijn reactie. Ik keerde me naar Ferrid en Soehad en vroeg hen hetzelfde. Beiden haalden de schouders op, tot Ferrid zei : "Trek het je niet aan. We zullen wel een keer teruggaan naar die dancings, maar dan met onze grotere broers", en ik zag dat ze de vuisten balden van onmacht. Ik moet toegeven dat ik hen begreep.

Maatschappelijke non-interventie

Dit soort van dagelijkse, banale discriminatie, daarover gaat het. Discriminatie komt niet zozeer tot uiting doorheen de grote, uitzonderlijke incidenten. Het gaat veeleer om het doordeweekse handelen van gewone mensen. Het gaat om de "normalisering" van hetgeen eigenlijk niet kan in een beschaafde samenleving. Discriminatie is een sluimerend gif, dat zich ongemerkt en traag verder verspreidt.

Sommigen onder ons hebben het beeld van een duale samenleving, waarin de afstand tussen twee groepen steeds groter wordt. Een beeld van polarisering van voor- en tegenstanders, een clash tussen twee opponente groepen. Dergelijk beeld roept dan de gedachte op van een wederzijdse, verdergaande radicalisering, waarvan dan wordt aangenomen dat dit zal leiden tot alsmaar meer gewelddadige confrontaties. Volgens hen is het wachten op het moment dat de vlam in de pan zal slaan, hetgeen dan haast onvermijdelijk zal leiden tot een soort van revolutionaire situatie.

In Vlaanderen heeft een dergelijke polarisering zich voorgedaan tussen het extreemrechtse gedachtengoed van het "Vlaams Belang" en de andere partijen, die we voor het goede begrip "de *democratische* partijen" zijn gaan noemen. Deze bifurcatie komt nadrukkelijk tot uiting in het zogenaamde "*cordon sanitaire*", de "*splendid isolation*" waarin extreemrechts door haar opponenten wordt gedrongen.

Hoewel er principieel wellicht niets tegen een dergelijk cordon valt in te brengen, wordt hierdoor het beeld versterkt van twee strijdende kampen. En dus ontstaat hierdoor in de beeldvorming enerzijds "dramatization of evil" van het extreemrechtse kamp, anderzijds wordt de indruk gewekt dat er in het andere (democratische) kamp geen vuiltje aan de lucht is ...

Discriminatie leidt mijns inziens niet tot strijd, tot oppositie, tot een "ontploffing". Het gaat veeleer om een evolutie, een "verrotting" van binnenuit. Het gaat om een olievlek, die gestaag verder uitdeint.

Hetgeen voorheen als onbehoorlijk, discriminatoir of onbillijk werd beschouwd, krijgt stilaan een "genormaliseerd" karakter, en die grenzen worden alsmear verder opgerekt. Veel houdt verband met het feit dat we niet reageren als bepaalde groepen in de samenleving worden gepest of als gekleurde Nederlanders of Belgen worden uitgesloten uit dancings of andere gelegenheden. Waarom reageren we niet? Waarom gaan we niet actief de confrontatie aan?

We hebben angst. Angst omdat we denken dat we bij een actieve confrontatie alleen zullen komen te staan, dat de omstaanders ook angstig zijn en dus niet zullen mee reageren. Collectieve, spontane actie tegen discriminatie komt zelden voor. Wellicht zijn we ook angstig omdat we er al lang niet meer zeker van zijn dat omstaanders dezelfde mening hebben omtrent het onfatsoenlijk karakter van discriminerend gedrag.

We durven geen appél te doen op het "veronderstelde", omdat we het niet langer spontaan veronderstellen. We voelen ons niet gesterkt en dus slikken we de bittere pil weg en besluiten niet te reageren. Discriminatie heeft veel te maken met hetgeen we niet doen, met hetgeen we niet zeggen, ... maar wél denken!

Telkens opnieuw vraag ik me bvb. af hoe het mogelijk was dat er de moord op Joe Van Holsbeeck zowat een jaar geleden werd gepleegd in de meest centrale plaats van de Europese hoofdstad (het Centraal Station in Brussel), waar er duizenden mensen voorbij trokken gedurende hun dagelijks verplaatsingsritueel, zonder dat iemand wat merkte.

Zijn we te weinig moedig, te angstig? Zijn we te weinig op elkaar betrokken om met werkelijke interesse om ons heen te kijken? Schuldig verzuim in plaats van eigenrichting? Hoe is het mogelijk dat bij herhaling een oproep werd gedaan om getuigen te vinden van de moord, gepleegd door zogenaamd Marokkaanse jongeren? Uiteindelijk was het een bewakingscamera van een private bank die leidde naar ... Poolse jongens.

Getuigen lieten het afweten. Vooral die vormen van collectieve *on*verantwoordelijkheid bekommeren me. De slachtofferbeweging, hetgeen we in Vlaandere de "witte woede" zijn gaan noemen, blijkt vooral een collectieve reactie achteraf, zelden een individuele -laat staan een collectieve- alerte actie op het moment zelf. Maatschappelijk gezien is non-interventie de regel geworden.

Een aarzelende overheidsopdracht

Er is een grote behoefte aan "*some sense of urgency*". Tot vandaag blijft echter het antidiscriminatiebeleid op een te laag pitje branden, het lijkt wel een te schuchtere, te aarzelende overheidsopdracht. Het is nochtans mijn overtuiging dat hier een belangrijke taak weggelegd is voor de overheid.

Als het gaat over het justitieel beleid moeten we vaststellen dat er niet veel aangifte gedaan wordt van discriminatie. Hoeveel zaken precies gemeld worden bij de politie blijft onduidelijk. De Nederlandse politie houdt immers geen registraties in dit verband bij, hetgeen een reële criminaliteitsbeeldanalyse onmogelijk maakt. Uit de cijfers van het O.M. in Nederland blijkt dat ongeveer 65% van de 240 discriminatiezaken voor de rechter worden gebracht. Dit leidt dan in circa 80 tot 90% van de gevallen tot een veroordeling. Het gaat alles bij elkaar om erg kleine absolute aantallen.

Dit hoeft ons niet te verwonderen. Discriminatie is dikwijls moeilijk aan te tonen voor de strafrechter. Het gaat heel dikwijls om feiten die om een interpretatie vragen, en dikwijls zijn ze gebaseerd op (tegenstrijdige) verklaringen en getuigenissen, zelden op tastbaar bewijs.

Ondanks het feit dat justitie veel kan bijdragen tot een antidiscriminatiebeleid, is de botte bijl van het strafrecht te weinig precies om hier alleen tot resultaten te kunnen leiden. Het is dan ook mijn overtuiging dat een justitieel beleid eerder het sluitstuk dient te vormen van een veel breder en sterk geïntegreerd beleid, dat diverse partners in de aanpak betreft, zoals dat bvb. het geval is in Amsterdam, waar politie, O.M. en het antidiscriminatiebureau (ADB) samen betrokken zijn in één integrale aanpak.

Het bestuurlijk beleid inzake antidiscriminatie, of het lokale antidiscriminatiebeleid, blijft alsnog onder de maat. Eigenlijk is er gewoonweg weinig beleid, zowel in Vlaanderen als in Nederland. Er is een grote nood aan laagdrempelige meldpunten, maar die blijven achterwege.

Ontevreden (over) politie

Politie vooral moet het ontgelden. Zij worden niet zelden onheus behandeld, voor "racist" uitgeschilderd. Politiepersonen zeggen nogal eens : "Ook wij worden gediscrimineerd. Wij zijn niet geel, rood of zwart, wij zijn ... blauw". De confrontatie doet zich nogal eens voor tussen hen en delen van de bevolking. Het gevolg is dat zij deel worden van het incident, dat zij partij dreigen te worden.

De gevolgen zijn bekend : het opnemen van een proces-verbaal wordt belemmerd, er wordt op eigen gezag geseponneerd en er wordt terughoudendheid in het onderzoek vastgesteld.

In Vlaanderen is (in algemene zin) amper de helft van de bevolking tevreden of zeer tevreden over het *contact* met de politie in het kader van het *laatste slachtofferschap*, tegenover eenderde dat ontevreden of zéér ontevreden is. Slachtoffers zijn significant minder tevreden over het resultaat van de politieke tussenkomst dan niet-slachtoffers. Hoe dan ook, hieruit moeten we opnieuw besluiten dat politie echt wat moet doen aan de verhouding met de bevolking, het vertrouwen dient te herstellen en dient te winnen aan legitimiteit, voornamelijk dan ten aanzien van slachtoffers.

Momenteel voert onze onderzoeksgroep een onderzoek naar de relatie politie-allochtonen in vijf Belgische korpsen van lokale politie. In dit kader voeren we intensieve participerende observaties uit. Zonder op de resultaten van het onderzoek te willen vooruitlopen is één vaststelling bijzonder verrassend. We stelden immers vast dat politiemensen op de werkvloer, in de buurten, naast de stereotypes ifv. de etnische herkomst, een heel nieuw vocabularium ontwikkelen, welke verschilt van stad tot stad, om bepaalde gemarginaliseerde groepen in de samenleving te omschrijven. Zo hebben ze het over “de schelen”, “de ééncelligen”, edm. Wijkagenten, en vooral interventieagenten, labelen dus niet uitsluitend etnisch, maar uit de observaties kunnen we afleiden dat de bevolkingsgroepen die zij creëren eerder een mix zijn van allochtonen én autochtonen die zich in de marginaliteit bevinden en daardoor als vaste klanten kunnen beschouwd worden van het korps.

Vanuit dit oogpunt kunnen politiemensen gezien worden als één van de belangrijkste signaalontvangers inzake discriminatie. Het zijn zij die in contact komen met problematische samenlevingsproblemen, met moeilijke conflict- en confrontatiesituaties. Zij zijn het die een erg diepgaand inzicht hebben op hetgeen zich afspeelt in de buurten.

Politie is voor veel buurtbewoners het enige maatschappelijke vangnet. Weinig kansarme groepen hebben een goed zicht op het hulpverlenings- en zorgaanbod. Als er zich problemen stellen, kennen zij maar één adres, met name dat van de politie.

Politie is overigens één van de weinige instanties die een permanente dienstverlening verzorgt : bij nacht en ontij. Het zou dan ook goed zijn dat politiemensen zich meer richten op deze signaal- en zorgfunctie. Hiertoe is een goede training en opleiding noodzakelijk, met behoorlijk wat aandacht voor culturele diversiteit en de betekenis ervan. Overigens mag niet uit het oog verloren worden dat in deze context de korpsleiding een zware verantwoordelijkheid heeft. Het goede voorbeeld geven is hier echt wel het ordewoord.

Politie is ook de spiegel van onze samenleving, of hoort dat te zijn. Als er meer actieve vrouwen zijn in het beroepsleven, dan komt dat ook tot uiting

in de politieke personeelssamenstelling. Dat zou ook zo moeten zijn wanneer het gaat om sociale mix qua herkomst. Nochtans is politie zelden een reële spiegel op dit vlak. Dat houdt ongetwijfeld ondermeer verband met de instroomvoorwaarde dat een politiemann/vrouw Nederlander hoort te zijn.

Daar waar een allochtoon na vijf jaar in Nederland te wonen lokaal stemrecht verworven heeft, heeft hij nog steeds niet het recht toe te treden tot de politie. Op zich toch wel eigenaardig een job bij de politie te blijven verbinden met de nationaliteitskwestie. Overigens : in België is dit niet anders.

Als er dan al instroom is binnen de korpsen van allochtonen, dan is het risico reëel dat zich incidenten en weerstanden voordoen in de schoot van het korps. De uitval tijdens de opleiding is opvallend, de promotiemogelijkheden zijn niet steeds gegarandeerd, en gekleurde agenten worden enerzijds niet zelden eerder gezien in het korps als vertegenwoordigers van bepaalde bevolkingsgroepen dan als collega's, anderzijds wordt hun politielierol als problematisch beschouwd in hun eigen gemeenschap.

Institutioneel racisme : "Racial Profiling"

Afgelopen jaren heeft de politie in de meeste west-Europese landen een praktijk uitgebouwd van hetgeen men "*racial profiling*" is gaan noemen : de Kongolese connectie, de Nigeriaanse opleidingsorganisatie, de Russische maffia, edm. Een vorm van institutioneel racisme heeft zich een sluipende weg gezocht binnen de politie-organisatie.

Vandaag wordt dergelijk verschijnsel "*institutioneel racisme*" genoemd. Merkwaardig overigens hoe dit werkt. In de Belgische rapportering inzake georganiseerde criminaliteit wordt jaarlijks vastgesteld dat Nederlanders een belangrijke groep vormen in het witwascircuit, voornamelijk daar waar het gaat om het witwassen van drugsgelden. In dit kader wordt echter nooit gesproken over de "Dutch Moneylaundering Gang". Niet etnisch genoeg, of een te respectabel delict?

De Europese Commissie beraadt zich momenteel indringend over "Racisme en Intolerantie". In dit kader wordt ernstig overwogen "*racial profiling*" te

verbieden. Met "*racial profiling*" wordt dan bedoeld : "*The use by the police, with no objective and reasonable justification, of grounds such as race, colour, language, religion, nationality or national or ethnic origin in control, surveillance or other similar law enforcement activities*".

De Europese commissie zou zich hierover niet beraden, mochten er geen ernstige gronden zijn om aan te nemen dat er zich vormen van institutioneel racisme ontwikkelen in de schoot van politiediensten. De Europese Commissie is ervan doordrongen dat "*racial profiling*" een gevoel van vernedering en onrecht doet ontstaan in de schoot van bepaalde groepen en personen, waardoor de relatie tussen politie en deze groepen grondig verstoord raakt.

Besluit

De strijd tegen discriminatie is urgent. Het is van het grootste belang het thema hoger op de agenda te krijgen en de gepaste maatregelen te nemen, de bestrijding te intensiveren en een gezamenlijke aanpak uit te werken. De strafrechtelijke aanpak is hierbij subsidiair, in tweede (lees : laatste) orde.

Het zal er in *eerste instantie* op aankomen de gedachte ingang te doen vinden dat in onze samenleving discriminatoir gedrag nog steeds niet geoorloofd is en dat nooit zal worden, en dat het dus tot onze dagelijkse zeden en gewoonten hoort dergelijk gedrag te confronteren.

Het is onze verdomde burgerplicht de confrontatie niet te schuwen, maar aan te gaan. "Normalisering" van hetgeen eigenlijk niet kan mogen we onder geen beding accepteren.